

Niels Thomsens relevans

AF

SIDSEL ERIKSEN

Med artiklen »Biografiens nye bølge – en skæv sø?» retter professor og institutleder Niels Thomsen et bredt angreb mod fire kvindelige historikere: Birgitte Possing, Inga Floto, undertegnede og i mindre grad Grethe Jensen, og det skønt vi egentlig er temmelig forskellige. Jeg svarer derfor kun på egne vegne.

Man kunne som svar – med god ret – fristes til blot at replicere Thomsens metaforer: Når Niels Thomsen (s. 428) ikke mener, at han uden opsyn og bedstefaderlige råd kan overlade sit barnebarn (de nævnte historikere) et farligt værktøj, »hammeren« (alias biografien), må man nødvendigvis vende tilbage og sige, at bedstefædre somme tider har held med at hæmme den næste generations udvikling, men det kommer der sjældent noget godt ud af i længden. Og videre er det klart, at en »sø« kun opfattes som skæv og farlig, hvis man selv sidder i en synkende skude ... etc. etc. Den slags metaforer (og genmetaforer) kan være sjove, og de er muligvis nødvendige i en debat, hvor man står så langt fra hinanden, men de kan let blokere for den saglige diskussion af, hvad der egentlig er Niels Thomsens problem: Hvorfor historikere ikke gør, som han siger.

Teksten synes at udspringe af Niels Thomsens polemiske debatartikel i *Historisk Tidsskrift* 1994,¹ hvis hovedkonklusion vistnok er, at historien kun bliver videnskab, hvis den bygger på et samfundsvidenskabeligt paradigme. Jeg har naturligvis forståelse for, at Thomsen har bibeholdt sin interesse for det præmarxistiske historiesyn, hvis verdensbillede gik på, at verden kunne opdeles i økonomiske, politiske og idéhistoriske processer, og at studiet af hver af disse krævede specielle hjælpediscipliner. Men det var strukturhistorikernes og efterhånden også marxisternes fortjeneste at hævde, at opdelingen var umulig, at verden hang sammen og at forklaringer bl.a. var at finde i samfundenes basisniveauer

¹ Niels Thomsen: Relevansblindhed, i: *Historisk Tidsskrift*, 1994.

– i socialhistorien. Men set i denne sammenhæng synes det som om, det kun er marxismens faglige intolerance, der har vundet genklang i den Thomsenske verden.

Thomsens bidrag til biografidiskussionen synes på den ene side at ligge i forlængelse af historiesynets interesse for »begivenhedsforløb, strategiske valg, personligheder, magtkoncentrationer og andre situationelle forhold som de afgørende faktorer« (s. 414), mens på den anden side »kortlægningen af holdninger, erfaringer og grundforestillinger« i samfundet i almindelighed efter Niels Thomsens mening bedst kan ske ved »valg af samples af passende størrelse og snit«. (s. 426) Men giver det den dybere forståelse af verden – eller den systematiske udvidelse af vor erkendelse, som Thomsen efterlyser?

Jeg skal først erklære mig helt enig i den kritik af biografien, der i 1978 blev rejst af historikeren Hans Kirchhoff. Ikke fordi Kirchhoff har erklæret biografien for død, men på grund af hans opfattelse af, at biografien kan forlede til en overvurdering af personlighedens rolle i historien: »Den overdrevne glorificering af hovedpersonen og den alt for kraftige personificering af politiske forklaringer og konflikter. Specielt det sidste ... fordi genren forudsætter en fokusering på personligheden«. ² *Politiker*biografien er en farlig genre. En overfokusering på magtpersoner kan forlede til den opfattelse, at sådanne personer alene forandrer verden – og historien, og det er vel ingenlunde tilfældet – håber jeg.

Dernæst må jeg konstatere, at andre menneskers »holdninger, erfaringer og grundforestillinger« tilsyneladende ikke tildeles nogen afgørende forklaringskraft, og at de tilmed kun skal »kortlægges« ved samples. Det er for det første en klar undervurdering af samfundsforandrende processer uden for de snævre politiske miljøer, men dertil kommer, at samples ikke nødvendigvis er den bedste vej frem, hvis man vil studere »holdninger, erfaringer og grundforestillinger« i større grupper. Lad mig illustrere dette med et eksempel. I et tekstudvalg, som indtil for ganske nylig blev anvendt som obligatorisk kompendium til hele første årgangs undervisning i Danmarkshistorie (i København), er af forskellige grunde optrykt en artikel, hvor Niels Thomsen har undersøgt sammenhængen mellem »Urbanisering og holdningsdannelse«. ³ På side 156 findes en tabel med titlen: »Korrelationer mellem urbaniserings-

² Hans Kirchhoff: (anmeldelse af Viggo Sjöqvists bog om Erik Scavenius) i: *Historisk Tidsskrift* 1978.

³ Niels Thomsen: *Urbaniseringen og den politiske adfærd*, i: Grethe Authén Blom: *Industrialiseringens første fase, Urbaniseringsprocessen i Norden*, 1977 (1978) s. 143-177; Kompendiet ca. 1994ff. s. 305-322.

variabler«, hvor det er tanken at vise den politiske holdningsdannelse som en funktion af forskellige byvariabler. Thomsens problemstilling: holdningsdannelse og urbanisering er uhyre interessant. Den statistiske metode er anerkendt. Databehandlingen sikkert upåklagelig. Talmaterialet er hentet fra den officielle statistik etc. Og resultaterne er utvivlsomt helt korrekte (men ikke dermed sande), om end koefficienterne er ret små.⁴ Thomsen er således både meget præcis, meget energisk (korrelationsanalyse er krævende) og meget videnskabelig i sine problemformuleringer og i sin behandling af materialet, men bliver vi klogere af det? Thomsens undersøgelse antyder ikke overbevisende andet end det, vi allerede ved: at arbejdere ofte stemmer på Socialdemokratiet, men ikke altid, og at den relative boligstandard er bedre i småbyerne, formentlig fordi færre bor i lejligheder. So what! Med den statistiske metode vises endda kun samvarians mellem forskellige fænomener – ikke egentlige sammenhænge (som hævdet i teksten), og Thomsen har frem for alt ikke i sit sample kunnet inddrage variabler, som ikke har kunnet belægges med tal.

Indrømmet – det *er* unfair at vælge et enkelt eksempel ud af et helt livs produktion, og ofte *er* der flere interessante eksempler på samvarians mellem forskellige størrelser, men eksemplet illustrerer noget af problemet: den næsten religiøse og ret ureflekterede tro på »sandheden« i tallene. Nu kan det være godt nok. Tallene kan pege på mulige sammenhænge, som man så kan analysere. Problematisk bliver det først, hvis tallene aldrig bliver konfronteret med andet materiale eller andre indfaldsvinkler. Og kan vi overhovedet gøre os håb om at *forstå* resultaterne af disse samples uden også at *undersøge* de mulige *konkrete* sammenhænge, der kunne ligge bag? Den, der – som Thomsen – vil vide noget om holdningsdannelse, kommunikation, medier, idehistorie, demokrati etc., har alt andet lige gavn af at kende til det, der optager mennesker som refleksive individer, der bearbejder omverdenen og foretager strategiske valg ud fra komplicerede referencerammer.

Problemet er, at Thomsen – og hans tradition af statistisk inspirerede historikere – nok *tæller* fortidens mennesker, men ikke tør beskæftige sig med: hvorfor eller hvordan større grupper reagerer, argumenterer og handler, som de gør. Det implicerer nemlig, at de bliver nødt til at beskæftige sig nærmere med for dem *uinteressante* mennesker ikke bare som cifre, men som individer med en vilje og en refleksion.

⁴ Bl.a. Leon Dueholm og Christopher Jensen-Butler: *Humangeografi. Begreber og anvendelse*, Viborg 1974, s. 60f. går ud fra, at der først er korrelation eller samvarians mellem to størrelser, hvis korrelationskoefficienten er numerisk mellem 0,5 og 1,0.

Er der ikke tale om berøringsangst, når man vælger en indfaldsvinkel, hvor man kan gemme sig i den blinde tro på objektiviteten og sandheden? Man foretrækker at søge under en gadelygte, bare fordi der er mest lys, også selvom det, man søger, måske befinder sig et helt andet sted. Virkeligheden overgår Gud ske lov ofte historikerens på forhånd opstillede afgrænsninger.

Jeg skal ikke gentage den allerede tidligere fremsatte argumentation fra artiklen om den socialhistoriske biografi,⁵ men blot nævne at biografien kan opfattes som et »dialogfelt«⁵ ned i forskellige sider af samfundsstrukturen. For individet bliver jo netop til i dialogen med det omgivende felt eller de felter, det indgår i. Studiet af individet i samspil med omgivelserne vil således nødvendigvis afdække et netværk af relationer og bånd og dermed også belyse liv, holdninger, normer, kommunikationsformer og sprog blandt de andre individer, det er i berøring og dialog med, eller som blot befinder sig inden for samme felt. Biografiens »nedefra og indefra perspektiv«⁵ kan dermed kaste lys over nye forhold, sammenhænge og problemstillinger i forskellige miljøer, hvis forklaringskraft igen kan afprøves på makroplanet – og vice versa.

Først når man kender til tankegangen eller dialogen i bredere grupper af befolkningen, vil man eksempelvis få mulighed for at forstå ikke bare *at*, men også *hvorfor* arbejdere ganske ofte, men ikke nødvendigvis er socialdemokrater, eller hvorfor deres virksomhed, blev som den blev, *selvom det virker irrationelt i forhold til vore rationalitetsbegreber*. Thomsen ville således utvivlsomt få en langt dybere fornemmelse for *forskellige strømningers gennembrud, karakter og styrke i det danske arbejder- og småborgerskab*, hvis han – selvom det er besværligt – søgte at tilvejebringe et bredere personkendskab også dér.

Jo tættere man kan komme på forskellige sociale lags liv, sprog, virke og værdier, jo mere værdifulde pejlemærker har man i tolkningen af eksempelvis: hvorfor en potentiel handling efter vores målestok ikke nødvendigvis bliver en reel handling hos større grupper. Dvs. hvorfor et givent problem somme tider og steder afføder aktiv handling og i andre sammenhænge blot forbliver en ukonstruktiv frustration. Kendskab til frustrationens virkelighed hos bestemte befolkningsgrupper: kvinder, arbejdere, lærere, fremmede, pensionister etc. er i sagens natur en vigtig kilde til viden om deres mulige handlingspotentialer.

Om ideen med dialogfeltet og det grænsesprængende individ som det lakmuspapir, der tydeliggør samfundsmæssige strukturer, løser Thom-

⁵ Sidsel Eriksen: Biografier som lakmus-papir. Overvejelser omkring den socialhistoriske biografi, i: *Historisk Tidsskrift* 1996:1, s. 160-183.

sens repræsentativitetsproblem, skal jeg ikke kunne sige. Thomsen må for min skyld gerne grave sig helt ned i sin høstak (s. 426) og dér finde både det største og dermed mest betydningsfulde strå og det, der er mest ens – og derfor også repræsentativt. Men er det ikke lidt naivt at forestille sig at biografens repræsentativitetsproblem overhovedet kan løses, alene af den grund at ingen mennesker er ens? (Det er een af pointerne ved tilværelsen.) Man *kunne* selvfølgelig skrive flere socialhistoriske biografier og dermed få en større bredde og variation frem. Da biografier jo som nævnt omhandler personer i et felt, vil det formentlig snart vise sig, at flere socialhistoriske biografier om personer fra de samme sociale miljøer vil få et ensartet præg. Og der vil i reglen forholdsvis enkelt kunne skelnes mellem de personspecifikke forhold og de forhold som f.eks. forventninger til adfærd, normer, holdninger etc., der karakteriserer feltet i almindelighed. Det er spørgsmålet, om ikke repræsentativitetskravet taget så bogstaveligt, som Niels Thomsen gør det, kan komme til at blokere for mere indsigt og erkendelse, end det faktisk åbner op for.

En nuanceret opfattelse af mikrohistorien og en deraf følgende betoning af sammes nødvendighed og forklaringskraft blev introduceret allerede i 1979 af den engelske historiker Lawrence Stone i et forsøg på at definere en »new history« – i et opgør med kvantificeringshysteriet.⁶ Hvorfor er det mon aldrig slået igennem i København?

Og hvorfor dette paniske forsøg på at udelukke bestemte kildegrupper fra det historiske arbejde? Thomsen skriver eksempelvis (s. 424), at »I et nogenlunde civiliseret samfund er breve, ligesom sladder, normalt formuleret under fortrolighedens uansvarlighed og uden den risiko for kvalificeret modsigelse fra både modstandere, eksperter og øjenvidner, der til historikerens gavn bremser eller anholder mange løgne fremsat på tryk og i offentlige taler. Ikke så sjældent tager brev- og dagbogsskribenten sig stor frihed til spontant at afreagere, bagtale og nedfælde fornemmelser og gætterier...«. Netop derfor giver dette materiale en anderledes indsigt i motiver, værdier, normer, sprog etc. Sandhedsværdien er ikke en kvalitet knyttet til et bestemt materiale, men afhænger af det, man bruger kilden til. Det er *for* trivielt.

Thomsens tekst rummer også en række udsagn om, at biografien er useriøs, skrevet ud fra en snagende interesse for privatlivet etc. Det kan naturligvis ikke afvises, at Thomsen læser biografier på denne måde og med henblik på sådanne forhold, men jeg kan ikke genkende min egen

⁶ Lawrence Stone: The revival of narrative. Reflections on a new old history, i: *Past and Present*, 85, 1979, bl.a. s. 22.

og mine medhistorikerers biografiinteresse i denne beskrivelse. Vil man eksempelvis forstå emner som konsumtionshistorie, helsehistorie, demografi, kvindefrigørelse, social- og kulturel mobilitet etc., er det vigtigt også at vide noget om, hvad der til forskellig tid og i forskellige miljøer foregår mellem mennesker også inden for hjemmets fire vægge – såvel blandt arbejdere som politikere.

Det private er tilsyneladende kun relevant i Thomsens verden, for så vidt det har indflydelse på en stor mands handlinger. Niels Thomsen legitimerer til min store forundring *sin* interesse for Th. Staunings rodede privatliv med, at det måske kunne forklare hans orden og gennemslagskraft i det offentlige: »På en eller anden måde må Staunings rolige adfærd og solide position som politiker jo have en forbindelse med personlige erfaringer og karaktertræk – og da disse også rummede et ret uroligt privatliv, kunne dette vel fortjene opmærksomhed?» (s. 419)⁷ Niels Thomsen har selv brugt begrebet »psykologisk platitide« i anden sammenhæng.⁸ Det kunne også fint anvendes her. Thomsen forstod af forskellige grunde heller ikke min pointe om, at Staunings privatliv faktisk kunne være interessant - ikke nødvendigvis i sig selv, men til belysning af, hvorvidt og hvordan kvindelige partifæller kunne tackle en magtfuld person med et så umodent forhold til kvinder, og måske dermed bidrage til forståelsen af, hvorfor det danske socialdemokrati i perioden rekrutterede så få kvinder. I begge de to tilfælde må biografiskriveren unægtelig være sig for håndfaste konklusioner, men istedet skabe rum for læserens vurderinger.

Det er ikke fordi, der ikke *er* en del problemer ved biografiskrivning. Vurderingen af enkeltindivider vil altid afhænge af øjnene, der ser. Men heri adskiller biografien sig vel egentlig ikke fra anden historieforskning. Konsekvensen må derfor ikke blive, at vi blot afviser at eksperimentere kritisk og konstruktivt med biografigenren. Det løser ikke problemet, hvis man som eksempelvis historikeren Birgit Nüchel Thomsen (omtalt s. 425) vælger blot at optrykke en materialesamling i bogen med den ellers meget interessante titel »Industrielle foretagere på Tuborg. Kilder og studier«. Selvom teksten er mere »kilder« end »studier«, er der selv i

⁷ Egentlig er Niels Thomsen vel her enig med Birgitte Possing prioriteringer i bogen om Natalie Zahle. Birgitte Possing skriver nemlig, at hun: »udover vurderingen af indsats, rolle og betydning i det offentlige liv har inddraget en analyse af privatlivet. Havde jeg ikke gjort det, havde man ikke kunnet forklare, hverken hendes historiske gennemslagskraft eller hendes levnedes psykologiske drivkraft.« Birgitte Possing: Historisk biografi, i: *Historisk Tidsskrift* 1992, s. 363.

⁸ Niels Thomsen: Historien om frk. Zahle – er det historie?, i: *Historisk Tidsskrift* 1992, s. 355.

den ordrette og ukommenterede afskrift foretaget et udvalg, således at den, der interesserer sig for emnet, alligevel må ned i arkivpakken for at danne sig et overblik over, hvad der evt. måtte være udeladt.⁹

Niels Thomsen mener, at historikere ikke skal beskæftige sig med noget, de ikke har forstand på, og som ligger uden for fagets område. Når historikerne ikke nødvendigvis gør, som han siger, kunne det skyldes, at dette område tilsyneladende stadig er defineret ud fra et begrænset verdensbillede og et dertil hørende historiesyn, hvor økonomi og politik betragtes som eneste »relevante« hjælpevidenskaber målt efter den uforholdsmæssig store plads, de tildeles på historiefaget. Er det ikke på tide, at vi får omdefineret historikernes arbejdsfelt til, at det også formelt kan omfatte sådanne områder, som idag reelt leverer ideer til en stor del af den nyere historieforskning – eksempelvis den nyere sprogvidenskab, sociologien og antropologien? Først med en større faglig bredde som baggrund for universitetsundervisningen og gymnasieundervisningen kan vi få en mere tidssvarende forståelse af individet i samspil med samfundet.

⁹ Jævnfør Birgit Nüchel Thomsen: *Industrielle foretagere på Tuborg 1873-1885. Kilder og Studier*. Kildeskriftselskabet 1980, (690 s.).